

تفاوت تفسیر امام صادق(ع) با سایر تفاسیر درباره «حیات طیبه»

نصرالله پورجوادی ضمن اشاره به تفسیر ابن عباس و حسن بصری از حیات طیبه در قرآن تصریح کرد:

نصرالله پورجوادی ضمن اشاره به تفسیر ابن عباس و حسن بصری از حیات طیبه در قرآن تصریح کرد: امام صادق(ع) اصلاً ورق را برمی گرداند و تفسیر دیگری از حیات طیبه ارائه می دهد و می فرماید منظور از «حیات» زندگی نیست، بلکه منظور از آن معرفت به خدا است.

به گزارش ایکننا، نشست «جایگاه سئومی در انتقال تعالیم عرفانی» صبح امروز دوم اسفندماه در موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران برگزار شد.

در این نشست نصرالله پورجوادی، استاد فلسفه و عرفان با موضوع اصالت تفسیر امام صادق(ع) در حقایق التفسیر سئومی، سخنرانی کرد که گزیده سخنان او را می خوانید؛

سلمی و آثار او از جمله حقایق التفسیر که قدیمی ترین تفسیر صوفیه است موضوعی است که من حدود سی و پنج سال پیش به آن پرداختم، در حالی که در آن زمان کمتر کسی در ایران با آثار سلمی آشنایی داشت. اگر تفسیر سلمی و به تبع آن تفسیر امام صادق(ع) را در نظر می گیریم باید در نظر داشته باشیم این اولین اثر تفسیری است که جمع آوری شده است و قبل از آن کسی را نداریم این قطعات را جمع آوری کرده باشد. نکته دیگر تفاوت میان تفسیر امام صادق(ع) با سایر تفاسیر است. اینکه می گوئیم تفسیر ایشان با تفاسیر دیگر فرق دارد یعنی با تفاسیری که بعد از این تفسیر به وجود آمده است تفاوت دارد. البته فرق این تفسیر با سایر تفاسیر مانند فرق میان مفسرین قدیمی نیست که پیرامون تفسیر یک آیه باشد، مثلاً ابن عباس یک چیزی می گفته، حسن بصری یک چیزی می گفته است و اینها با هم اختلاف داشتند. این نوع اختلاف مورد نظر من نیست. دیدگاه مفسرین درباره حیات طیبه

برای روشن شدن مسئله یک مثال ذکر می کنم. آیه قرآن می فرماید: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» یعنی هر کس چه مرد و چه زن کاری نیک و درست انجام دهد مومن است، پس ما او را به زندگانی پاک، زنده می گردانیم و پاداشی به او می دهیم بهتر از کاری که می کرد. مسئله بر سر حیات طیبه است. حیات طیبه چیست؟ این مسئله فوق العاده مهم است. خود قرآن می گوید این پاداش بهتر از عملی است که شخص انجام داده است، پس چیز کمی نیست. قرآن می توانست بگوید به او نعمت بهشتی می دهیم ولی می گوید چیزی که می دهیم حیات طیبه است. پس معلوم می شود حیات طیبه چیز خاصی است و بهتر از اعمالی است که شخص انجام داده است. پرسش این است حیات طیبه چیست؟ نه نعمت های دنیا است، نه نعمت های اخروی است.

مفسرین راجع به این بحث کردند که حیات طیبه چه نوع زندگی است. ما می توانیم آن را به زندگی پاک ترجمه کنیم. پاک در زبان فارسی در مقابل هر چیز زمینی و مادی است. از این جهت حیات طیبه را می توان به حیات پاک ترجمه کرد. فرق مفسران از پاسخشان به این پرسش معلوم می شود. ابن عباس می گوید منظور از حیات طیبه؛ رزق حلال و اعمال صالح و نداشتن غم و غصه در زندگی است. در تفسیر دیگری می گوید حیات طیبه، داشتن قناعت و خرسندی است. بعد توضیح می دهد باید قدم هایی برای رسیدن به خرسندی برداشت، از جمله اینکه قوت و غذای هر روز به انسان برسد و انسان بیش از آن نخواهد. بعد توضیح می دهد این نحوه زندگی، زندگی رسول الله و صالحین است. به این ترتیب ابن عباس زندگی را پاک می داند که بر اساس فلسفه رواقی و مبتنی بر اصل خرسندی باشد.

در مقابل این تفسیر رواقی، حسن بصری تفسیر دیگری از حیات طیبه ارائه می کند و از حیات طیبه برداشت دیگری دارد و می گوید حیات طیبه مربوط به زندگی دنیوی نیست بلکه نوع دیگری از زندگی است که بعد از مرگ حاصل می شود. هیچ کس به حیات طیبه نمی رسد مگر در بهشت، یعنی حتی اگر انسان بعد از مرگ زنده شود لزوماً زندگی بعد از مرگ در روز قیامت حیات طیبه نیست بلکه موقعی است که در قیامت به اعمال انسان رسیدگی کرده باشند، بعد حیات دیگری به او می دهند. پس حیات طیبه چیزی است که در آخرت به اشخاص داده می شود. این دو نوع تفسیر بود که یکی حیات طیبه را در دنیا و دیگری در آخرت تفسیر می کند.

تفسیر امام صادق(ع) از حیات طیبه

اینکه گفتیم تفسیر امام صادق(ع) با تفاسیر دیگر فرق می کند همین جا است. امام صادق(ع) اصلا ورق را برمی گرداند و تفسیر دیگری از حیات طیبه ارائه می دهد. تفسیرش این است که می فرماید منظور از «حیات» زندگی نیست، خواه دنیوی باشد و خواه اخروی بلکه منظور از آن معرفت به خدا است. «الحیاه الطیبه المعرفه بالله». معرفت به خدا چیست؟ خودش یک مسئله دیگری است که معرفت به خدا چیست. منظور خدانشناسی معمولی که عامه مردم دارند نیست، بلکه مقصود، شناختی به الله است که خودش به نیروی الهی انجام می گیرد، یعنی معرفتی که عارف و معروف یکی هستند و الله خودش را در شخص مومن می شناسد. به همین خاطر امام در توضیح معرفت می فرماید: حیات طیبه حیاتی است که هرچه در آن است از آن خدا و برای خدا است. در این معرفت فقط باید الله باشد یعنی حتی من شناسا در آن نباشد. این معرفت معرفتی است فوق ابژه و سوبژه. معرفتی است که عارف و معروف در آن یکی است و من در آن نیست و از هر چیزی که غیر الله است پاک شده است.

این تفسیر تفسیری عرفانی است. تفسیری که حیات طیبه را معرفت می نامند جز تعریف عرفانی چه می تواند باشد. من در مقاله ای توضیح دادم که ما در زبان فارسی لفظ زندگانی را برای اشاره به همین زندگی به کار می بریم. به عبارتی تفاوت زندگی و زندگانی در همین است. منظور از زندگانی، زندگی پاک و به حق است که در آن شخص قائم به هستی پروردگار است. این مطلب روشن می کند تفاوت ماهوی میان این تفسیر و سایر تفاسیر وجود دارد.

امام صادق(ع) درباره این نوع تفسیر توضیح داده است. نخستین سخنی که سلمی از امام صادق(ع) نقل کرده این است که حضرت می فرمایند کتاب خدا چهار چیز است، «کتاب الله علی اربعه اشیا». «اشیا» ترجمه «چیز» فارسی است. «چیز» در زبان پهلوی به معنای هر چیزی است که جنبه معرفتی و علمی دارد و ظاهرا کلام امام تحت تاثیر معنای چیز در زبان پهلوی است. ما امروزه «چیز» را برای اشیای مادی به کار می بریم در حالی که اینگونه نیست و برخی فرقه ها چیز را در مورد خود خدا به کار می بردند لذا در گذشته لفظ چیز خیلی پر بار و معنوی تر از امروز بوده است.

بعد حضرت می فرمایند آن چهار چیز عبارتند از: عبارت، اشارت، لطایف و حقایق. عبارت برای عوام است، اشارت برای خواص است، لطایف برای اولیا است و حقایق برای انبیا است. ما کاری با لطایف و حقایق نداریم. نظر ما درباره عبارت و اشارت است. تفاوت تفسیر امام صادق(ع) با دیگران هم در همین عبارت و اشارت نهفته است.